

# Krivo srastanje – genocid između obmane i istine

Nedim Seferović

U posljednje vrijeme u javnom, prvenstveno medijskom prostoru Bosne i Hercegovine pitanje genocida (u najširem smislu riječi) ponovo intenzivnije dolazi u fokus, iako to pitanje praktično još od kraja ratnih dešavanja ne gubi na aktuelnosti. Ta reaktuelizacija potaknuta je u određenoj mjeri novootkrivenim masovnim grobnicama koje daju za pravo da se pitanje genocida u određenim opštinama dovede u žižu interesovanja javnosti, kao i nečasnim postupcima općinskih i entitetskih organa Republike Srpske koji su u Višegradu uz podršku stotinjak policajaca, od kojih priličan broj pripadnika specijalne jedinice MUP-a, uzurpirali pravo na određivanje kakav sadržaj spomenika odgovara, odnosno ne odgovara „činjenicama o karakteru rata“. Ovo su samo neki od primjera koji potvrđuju činjenicu da fenomen genocida počinjenog u ratu u Bosni i Hercegovini 1992 – 1995. nije dovoljno racionalno, objektivno i naučno sagledan u svojoj potpunosti. Ogroman problem koji utiče na ovu činjenicu jeste i to da je pitanje genocida rastegnuto na dvije krajnosti istog polariteta – rigidni nacionalizmi na jednom kraju svim nastojanjima pokušavaju da negiraju bilo kakav zločin koji bi se mogao okarakterizirati kao genocid, a na drugom kraju kratkovida intelektualna elita (uz čast izuzecima) genocid nerijetko instrumentalizira do banalnosti prilagođavajući upotrebu tog termina dnevopolitičkim interesima. U oba slučaja, najveća žrtva je istina.

S druge strane, recentni napisi iz akademskih krugova također daju povoda razmišljanju o genocidu u Bosni i Hercegovini. Tri najsvježija primjera, iako nikako najbitnija, su politikantsko negatorsko izlaganje Efraima Zuroffa, direktora jerusalemskog ureda Simon Wiesenthal centra, blagonaklona recenzija knjige „Humanitarno razaranje Jugoslavije“ Dr. Davida Gibbsa iz pera Dr. Dejana Jovića, i tekst Christian Axboe Nielsena originalno objavljen u časopisu *Journal of Genocide Research*, a prenesen u bosanskohercegovačkom sedmičniku „Dani“ (br. 866 i 867). Sadržajno različiti, a ipak kontekstualno bliski, i Zuroffove izjave, kao i oba teksta propituju činjenicu da li se u Bosni i Hercegovini desio genocid. Ovaj tekst je djelimično odgovor na tekst gospodina Nielsena za koji smatramo da zaslužuje detaljniju analizu. Dijelom je i prilog debati o genocidu kao najtežem obliku zločina protiv čovječnosti.

## 1. Konceptualizacija i određenje pojma

Pojam genocida nosi sa sobom izuzetno složenu strukturu značenja. Koncept genocida u svojoj kompleksnosti izučavan je multidisciplinarno, od strane historičara, sociologa, pravnika, i u zavisnosti od konkretnog slučaja proširivan je ili sužavan. Do danas, i pored međunarodnopravne artikulacije genocida u Konvenciji o sprečavanju i kažnjavanju genocida iz 1948. godine, genocid kao fenomen nije fiksno uobličen. On to i ne može biti, jer pri razmišljanju o genocidu uvijek treba na umu da se taj koncept odnosi kroz historiju na različite slučajeve zločina, koji su u svojoj kompleksnosti međusobno različiti, izvršeni u različitim vremenima, na različitim mjestima od kojih svaki nosi svoj specifičan društvenopolitički i historijski kontekst. Pored toga, genocid je pojam koji je, više nego drugi zločini, nabijen emocijama, često razapet između naučne egzaktnosti i humanističkih etičkih stremljenja, a istovremeno i još konkretnije, između interesa počinioca i žrtava. U vezi sa navedenim, kao greška se može opisati nastojanje da se iznad i izvan generalnih kriterija pronađe komparativni model, uslijed potrebe da se svaki počinjeni genocid uporedi sa ultimativno važećom, *ur-formom* genocida. Prema riječima Alexa Alvareza, „genocid se pojavljuje u različitim oblicima i u različitom ruhu, a svaki od njih se odlikuje različitim ciljevima i pobudama“. Iz navedenih razloga jasno je da je teško, skoro nemoguće pronaći jednu iskonsku, važeću formulaciju genocida. Ipak, rezultati rada velikog broja teoretičara na ovom polju daju solidnu bazu na osnovu koje nastaju konture kriterija koji mogu biti iskorišteni, svaki za sebe pojedinačno ali i u kombinaciji jedni s drugima, kako bi se stvorio referentni okvir za shvatanje genocida.

Najprominentnija definicija, usput i obavezujuća u sudskim procesima, jeste ona iz već spomenute Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida, koju je usvojila Generalna skupština Ujedinjenih naroda 9. Decembra 1948. godine, a u kojoj se genocidom označava „bilo koje od slijedećih djela počinjeno s namjerom da se potpuno ili djelimično uništi jedna nacionalna, etnička, rasna, ili vjerska skupina kao takva: (a) ubistvo članova grupe (naroda); (b) uzrokovanje teških tjelesnih ili mentalnih povreda članovima grupe (pripadnika određenog naroda); (c) namjerno podvrgavanje grupe takvim životnim uslovima koji dovode do njenog potpunog ili djelimičnog fizičkog uništenja; (d) uspostavljanje mjere s namjerom sprječavanja rađanja u okviru grupe (naroda); (e) prinudno premeštanje djece iz jedne grupe u drugu.<sup>1</sup>“. Međutim i prije definiranja zločina genocida kao takvog, prvo eksplicitno definicijsko određenje genocida dao je Raphael Lemkin u svom djelu „Vladavina sila osovine u okupiranoj Evropi“. Lemkin pod genocidom podrazumijeva uništenje naroda ili etničke grupe, pri čemu je za detaljnije shvatanje ovakve definicije potrebno citirati i jedan njegov stav koji razrađuje ovaj pojam na opširniji način, a u kojem su sadržane neke vrlo bitne odrednice:

*„U opštem smislu, genocid nužno ne podrazumijeva neposredno uništenje jedne nacije, osim kada je ono izvršeno masovnim ubijanjem pripadnika jedne nacije. Umjesto toga, njegova svrha je da označi organizovani plan, koji podrazumijeva različite postupke koji za cilj imaju*

---

<sup>1</sup> Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida (Rezolucija 260 III (A), 9. decembra 1948. god.) Vidi: <http://www.preventgenocide.org/ba/konvencijaogenocidu.htm>

*uništenje osnovnih temelja života nacionalnih grupa. Ciljevi takvog plana bili bi raspad političkih i društvenih institucija kulture, jezika, nacionalnih osjećanja, religije, ekonomskog postojanja nacionalnih grupa, kao i uništenje lične bezbjednosti, slobode, zdravlja, dostojanstva, pa čak i života pojedinaca koji pripadaju tim grupama.*<sup>2</sup>

U godinama koje slijede, brojni stručnjaci za društvene nauke pokušaću sveobuhvatno definirati genocid. Od bitnijih se u literaturi izdvajaju pravnik i sociolog Leo Kuper koji smatra da je genocid zločin protiv kolektiviteta, koji uzima formu masovnog ubistva, a čini se sa posebnom namjerom, Irving Louis Horowitz koji genocid posmatra kao proces, odnosno kao „strukturno i sistematsko uništavanje nedužnih ljudi od strane birokratskog državnog aparata“<sup>3</sup>, Israel Charny koji definira genocid kao „masovna ubistva značajnog broja ljudskih bića, koja nisu u okviru vojne akcije protiv vojnih snaga određenog neprijatelja, pod uslovom da je žrtva nemoćna i nema mogućnost da se brani.“<sup>4</sup> Veoma bitan je i rad Helen Fein koja u svom radu daje 5 pitanja kao test za identifikaciju genocidne politike. Ta pitanja su: a) da li postoji kontinuitet u napadima koje su počinio izvršili da bi uništili pripadnike neke grupe? b) da li počinio djeluju kolektivno ili na organizovani način? c) da li su žrtve odabrane samo zato što pripadaju nekoj grupi? d) da li su žrtve ubijene bespomoćne? e) da li se ubijanje vrši s ciljem uništavanja?“ Fein također smatra da postoje dva tipična uslova da do genocida dođe, a to su odsustvo sankcija za ubistva ili neprovođenje sankcija, kao i to da postoje ideologije koje promoviraju ideju genocida i daju mu legitimitet.<sup>5</sup>

Uslijed ogromnog broja mjerodavnih radova na temu genocida, na ovom mjestu smo dali samo najpoznatije primjere. Oni nam daju osnovni presjek razmišljanja o genocidu i njegovih konstituirajućih elemenata, pri čemu u obzir treba uzeti nemogućnost sveobuhvatne definicije, iz razloga navedenih ranije u tekstu. Bez obzira ipak koliko racionalno, sa tobožnje naučne distance posmatrali ratna dešavanja u Bosni i Hercegovini, ne možemo se oteti dojmu da zločin počinjen u toku rata 1992 – 1995. odgovaraju navedenim kriterijima. Jasno je, kada se u obzir uzmu općepoznate okolnosti iz tog perioda koje nije potrebno ponavljati, da iako realno postoji jasna distinkcija između genocida i drugih oblika masovnih zločina, ratna dešavanja u Bosni i Hercegovini i s njima u vezi destabilizacija društvenih prilika, ubrzana polarizacija između etničkih grupa i stigmatizacija neprijateljske grupe, rastuće nasilje i pojava ekstremnog nacionalizma, objektivno su utjecali na samu mogućnost generiranja društvenih uslova za pojavu genocida, a nažalost u krajnjoj instanci i realiziranja genocidne politike. Bitno je naglasiti da se ovim nikako ne želi podcijeniti ili umanjiti ozbiljnost odnosno težina ratnih zločina koji se ne mogu okarakterizirati kao genocid, a što uporno pokušavaju imputirati određeni stručnjaci, nego samo objektivno prikazati karakter zločinačkog poduhvata vodeći se isključivo već postojećim naučnim okvirom unutar teorije o genocidu. Ovo je potrebno prije svega iz jednog razloga: genocid se mora objektivizirati sa

---

<sup>2</sup> Raphael Lemkin, AXIS RULE IN OCCUPIED EUROPE (VLADAVINE SILA OSOVINE U OKUPIRANOJ EVROPI), Karnegijeva zadužbina za mir u svijetu, Washington, D.C. 1944, str. 79

<sup>3</sup> Irving Louis Horowitz, TAKING LIVES: GENOCIDE AND STATE POWER, Transactions Publishers, New Brunswick, 1997, str.21

<sup>4</sup> Israel Charny, TOWARD A GENERIC DEFINITION OF GENOCIDE u George Andreopoulos (ed.) Genocide: Conceptual and Historical Dimensions, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1994. str.91.

<sup>5</sup> Helen Fein, GENOCIDE: A SOCIOLOGICAL PERSPECTIVE, Sage Publications, London, 1993, str. 25-27.

aspekta žrtve. Posljedice koje je genocid polučio, rezultati genocidne politike ne smiju biti nagrađeni negacijom, zarad tobožnjeg naučnog objektivizma (koji se, izgleda, svodi na slabo argumentirano iznošenje kontra-stavova pod svaku cijenu).

## 2. Genocid u Bosni i Hercegovini

Razmišljajući o genocidu u Bosni i Hercegovini, veliki broj teoretičara upada svjesno ili nesvjesno u zamku iskrivljene percepcije vrlo bitnih karakteristika ovog zločina. Pri tome se bitno pogrešno razumijeva priroda bosanskohercegovačkog društvenog sadržaja, jer se masovni ratni zločini, pa tako i genocid, posmatraju isključivo kao posljedica etničkih konflikata i mržnje koji su navodno oduvijek tinjali da bi u posljednjem ratu doživjeli razbuktavanje koje je rezultiralo genocidom praksom. Ovako poimanje složene bosanskohercegovačke društvene zbilje pogrešno je iz nekoliko razloga; prvenstveno, historijska je nepobitna činjenica da su bosanske etničke grupe, formirane u nacionalno-etničkom smislu kao takve povijesno gledano tek neko kratko vrijeme unazad, stoljećima ostvarivale zdravu kohabitaciju na području cijele Bosne i Hercegovine. Upravo ta bosanskohercegovačka pluralnost argument je protiv teze da je genocid rezultat spontane mržnje među različitim bosanskohercegovačkim entitetima, naprotiv, upravo njena esencija trebala je biti narušena u cilju instrumentalizacije masa ka vršenju genocida. Nadalje, doživljaj rata u Bosni i Hercegovini i njegovih posljedica (pa time i genocida) kao sukoba suprotstavljenih etničkih grupa falsificiranje je historije u onom obimu u kojem se želi negirati međunarodni karakter ovog sukoba, i skinuti odgovornost sa stvarnih kreatora velikodržavnih projekata koji su u krajnjoj liniji i doveli do sukoba. Nesporno je da je rat vođen između pripadnika različitih etničkih skupina, međutim vrlo bitno je pokušati shvatiti kako su politički establišmenti, domaći i inostrani, doprinijeli nastanku sukoba, pa time i genocidnoj praksi u toku rata. U ovom smislu izuzetno tačna je konstatacija Normana Cigara koji tvrdi:

*„Jedan, možda ključni, element za pojavu genocida je sistem rukovođenja. Mora se ispitati kako društvena elita kontroliše nadmetanje ili konflikt među etničkim zajednicama unutar jedne države ili preko međunarodnih granica. Genocid u Bosni i Hercegovini nije ni spontani izraz mržnje među zajednicama, koja traje preko milenijuma, niti prastarih narodnih emocija, koje srpsko rukovodstvo nije moglo kontrolisati. Naprotiv, pokušavajući da stvori sredstvo za svoje vlastite potrebe i konsolidaciju vlasti, srpska elita (i vladajuća i nevladajuća) smatrala je potrebnim da se angažuje u sistematskoj i intenzivnoj kampanji ne bi li stvorila nacionalistički pokret i pogoršala odnose među zajednicama do takvog stepena da genocid postane sasvim izvjestan.“<sup>6</sup>*

Ovako shvaćen velikosrpski ekspanzionistički projekat, igrajući na kartu tobožnje nacionalne ugroženosti, odigrao je ogromnu ulogu u mobilizaciji masa u cilju ispunjavanja zacrtanih

---

<sup>6</sup> Norman Cigar, GENOCID U BOSNI – POLITIKA „ETNIČKOG ČIŠĆENJA“, Bosanski kulturni centar, Sarajevo, 1998., str. 14

političkih ciljeva, koja će kasnije prerasti u međunarodni sukob, agresiju na međunarodno priznatu suverenu državu, i efektivno kreirati atmosferu za realizaciju masovnog zločina i genocida. U tu svrhu korištene su različite metode – zapaljivom retorikom, pod krinkom zaštite nacionalnih grupa i očuvanja Jugoslavije, stvarana je nacionalistička matrica u koju se lako upleo ogroman broj državljana Bosne i Hercegovine; stvarane su paralelne strukture vlasti pod istom krinkom, da bi kasnije takav režim zajedno sa svojim paravojnim formacijama uzeo učešće u „strukturnom i sistematskom uništavanju nedužnih ljudi“, nesebično podpomognut ljudskim, materijalnim i tehničkim sredstvima bivše Jugoslovenske narodne armije. U prilog ovoj tvrdnji govori dovoljno tekstova, knjiga i naučnih djela, pa se na ovom mjestu nećemo duže zadržavati na ovoj temi. Bitno je naglasiti da u okviru velikosrpskog projekta određeni funkcioneri rukovodstva bosanskih Srba nisu prezali od sasvim jasnih insinuacija o projektu etnički čistih teritorija, odnosno razbijanja bosanskohercegovačkog društvenog bića po etničkim crtama, pa tako npr. Biljana Plavšić u razgovoru za magazin *Svet* nedvosmisleno izjavljuje: "Ja bih više volela da potpuno očistimo Istočnu Bosnu od Muslimana. Kada kažem, očistimo, nemojte da me niko uhvati za reč pa da misli da govorim o etničkom čišćenju. Ali, oni su nam jednu sasvim prirodnu pojavu podmetnuli pod taj naziv etničko čišćenje i okvalifikovali to kao ratni zločin."<sup>7</sup> Vrijedi još jednom podsjetiti i na izjavu Radovana Karadžića: „Ovo nije dobro što vi radite. Ovo je put na koji vi želite da izvedete Bosnu i Hercegovinu ista ona autostrada pakla i stradanja kojom su pošle Slovenija i Hrvatska. Nemojte da mislite da nećete odvesti Bosnu i Hercegovinu u pakao a muslimanski narod možda u nestanak jer muslimanski narod ne može da se odbrani ako bude rat ovdje...“ Sve navedeno jasno govori u prilog tvrdnji da je genocid u Bosni i Hercegovini izvršen kao rezultat ratne strategije, a nikako kao izolovan, pojedinačan incident u određenim općinama, odnosno da su sve ratne operacije studiozno isplanirane i strukturirano izvedene, ne ograničavajući se ovdje samo na ubistva, već obuhvatajući i raseljavanje stanovništva, silovanja, razaranje kulturnih i vjerskih objekata i druge metode velikosrpske ratne mašinerije. Ova racionalnost u izvođenju ratnih zločina i genocida, pokazatelji su koji svjedoče o visokom nivou organiziranosti, instrumentalizacije, i napose uspješnom obezbjeđivanju zvanične legitimacije za zločin.

Unatoč heterogenosti teorija o genocidu, u svom supstancijalnom značenju, on je upravo ono što se dogodilo u BiH: nastojanja usmjerena ka masovnom uništenju Drugoga, njegovog fizičkog istrebljenja kao i uništenje mogućnosti njegovog opstanka na određenom uokvirenom teritoriju i eradicacija njegovih egzistencijalnih pretpostavki. Stoga dr. Hajriz Bećirović s punim pravom zaključuje: „Bosansko iskustvo genocida potvrđuje da je u BiH izvršen zločin genocida upravo onako kako ga opisuje Konvencija, da je to zločin ubistva počinjen sa 'namjerom da se uništi u cjelini ili djelimično, nacionalna, etnička, rasna ili vjerska grupa.' Zločin ove vrste u BiH nije bio samo puki zbir pojedinačnih zločina, nego je to, prije svega, bio naručeni kolektivni zločin. Bosansko iskustvo potvrđuje da je zločin genocida u Bosni i Hercegovini planiran, organiziran 'odozgo' od političkih elita i njihovih intelektualno-'moralnih' saučesnika. Sve su ovo znali međunarodni subjekti koji su učestvovali u kreiranju Dejtonskog mirovnog sporazuma. Drugo je pitanje što su oni iz sebi znanih političkih razloga

---

<sup>7</sup> Svet, 6. septembar 1993. Vidi: BOSNA I HERCEGOVINA – JEZGRO VELIKOSRPSKOG PROJEKTA, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, 2006., str. 14 (dostupno na: [http://pescanik.net/wp-content/PDF/BiH\\_knjiga.pdf](http://pescanik.net/wp-content/PDF/BiH_knjiga.pdf))

agresiju na Bosnu i genocid nad Bošnjacima eufemizirali i zamijenili neadekvatnim pojmovima, kao što su: građanski rat, etnički sukob, etničko čišćenje i sl.<sup>8</sup> Ako se distanciramo od procesnopravnih pretpostavki i mogućnosti sudskog dokazivanja genocida „izvan razumne sumnje“, posebno ako imamo u vidu da je upitno da li određeni, pojedinačni sud uopće ima kredibilitet odlučivanja o genocidu (uzimajući u obzir svu nesavršenost, politizaciju i kontradiktornosti supranacionalnih sudskih tijela), rezultate genocidnih postupaka možemo prepoznati kako u Srebrenici, tako i u Višegradu, Foči, Prijedoru, Ključu, Sanskom Mostu i mnogim drugim bosanskohercegovačkim mjestima.

### 3. Problematika korištenja termina „genocid“ po Nielsenu

Christian Axboe Nielsen u već spomenutom članku objavljenom u *Journal of Genocide Research* navodi kako je Sudsko vijeće u slučaju Krajišnika primjetilo da neki od zločina koji su počinjeni „imaju dodirnih tačaka sa *actusom reusom* za genocid“, međutim Vijeće nije moglo doći do zaključka koji bi značio da su djela počinjena sa namjerom da unište djelomično bosanskomuslimanska ili bosanskohrvatska etnička grupa kao takve. Neposredno poslije ovog navoda, autor citira Ratka Mladića koji u kontekstu provedbe šest strateških ciljeva vodstva bosanskih napominje kako bi „to bio genocid“, kao taktičko razmatranje cilja čija bi provedba značila generiranje međunarodne vojne intervencije. Umjesto toga, Mladić predlaže „alternative genocidu“, koje autor bespogovorno prihvata kao takve, upravo suštinski drugačije od genocida. Problem je u tome što ti modusi, kao što će kasnije biti demonstrirano u velikom broju slučajeva, ne odmiču od genocida. Obzirom da je i sam ICTY utvrdio postojanje „dodirnih tačaka sa *actusom reusom* za genocid“, trebalo je iznaći način kako osporiti *dolus specialis*, odnosno kako dovesti u pitanje *element mens rea*, namjeru da se etnička grupa uništi u cjelosti ili djelimično kao takva. Ne zalazeći u trusno tlo komentiranja sudskih presuda, vrijedi naglasiti da je namjera u ovakvom obliku teško dokaziva, ali da se o njoj može zaključivati na osnovu određenih pretpostavki ili činjenica<sup>9</sup>, od kojih posebno slijedeće može biti indikativno u smislu postojanja namjere: (a) razmjera i općenita priroda zločina; (b) činjenica namjerne ili sistematske usmjerenosti protiv žrtava određene grupe, uz istovremeno izostavljanje pripadnika drugih grupa; (c) generalna politička doktrina počinitelja zločina; (d) ponavljanje diskriminatornog i uništavajućeg djelovanja i; (e) govori ili projekti koji služe kao priprema za ubijanje. Praksa koju je savjetovao, a zatim i sprovodio Ratko Mladić, svojim posljedicama dovoljno govori o tome koliko se ona uklapa u gore navedene kriterije.

Istini za volju, djelimično se možemo složiti sa tvrdnjama gosp. Nielsena kako se korištenje termina „genocid“ u literaturi kreće od dokazivanja da se nikakav genocid nije desio do nastojanja da se cjelokupan rat u Bosni i Hercegovini odredi kao genocidna kampanja. Nameće se pitanje gdje u ovoj dihotomiji se nalazi njegovo lično korištenje tog termina.

---

<sup>8</sup> Hajriz Bećirović, *GENOCID U SAVREMENOJ DRUŠTVENOJ ZNANOSTI*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo 2007., str. 237

<sup>9</sup> Slučaj Akayesu pred Međunarodnim Tribunalom za Ruadnu: Prosecutor v Akayesu, Case No. ICTR-96-4-T. Isto je potvrđeno u slučaju Radislava Krstića (Prosecutor v Radislav Krstic, Case No. IT-98-33-A)

Naime, iako se značajno trudi da dokaže potrebu prevladavanja ove „genocid ili ne“ dihotomije, Nielsen u nekoliko mjesta u svom tekstu iznosi tvrdnje potpuno nepotkrijepljene detaljnijim objašnjenjem. On tako na primjer tvrdi da „fokus na genocid u BiH u ratu od 1992. do 1995. godine predstavlja obmanjujući i kontraproduktivan pristup analizi masovnih zločina“, koji sa sobom nosi „štetno dejstvo protiv političkog pomirenja, izvrđava procesuiranje drugih zločina, zločina protiv čovječnosti, i prijetnja je naučnom propitivanju.“ Također, tvrdi i da „prekomjeran fokus na binarnu 'genocid ili ne' klasifikaciju sukoba ne doprinosi važnim debatama koje se tiču međunarodnih intervencija u oružanim sukobima“. Iznoseći ovakve tvrdnje, čitalac bi s pravom mogao očekivati pojašnjenje zašto je fokus na genocid „obmanjujući i kontraproduktivan“, kakva prijetnja naučnom propitivanju predstavlja potreba da se izvrši na naučnim metodama zasnovano propitivanje genocida? Naravno, dnevno-političko konotiranje genocida jeste kontraproduktivno, ali ono ne zalazi u sferu naučnog propitivanja, kojeg u BiH nažalost manjka, ali upravo zbog toga bi temu 'genocid ili ne' trebalo fokusirati na naučni metod. Pri tome, legitimna je naučna metoda postaviti određenu tezu koja se dalje argumentirano elaborira. Prevazilaženje takozvane dihotomije koje savjetuje gosp. Nielsen je naučni eskapizam u mirnije vode političke korektnosti.

Gospodin Nielsen vrlo precizno primjećuje proliferaciju naučne produkcije o genocidu, u osvjet bosanskohercegovačkog rata, kod sva tri etnička kolektiva u Bosni i Hercegovini, ali još bitnije, retoriku primjećuje i kod naučnika iz susjednih država. U potpunosti se možemo složiti i sa komentarom kako su nacionalne stranke iskoristavale termin „genocid“, „odvojeno od bilo kakve metodologije kojom se inače pravno određuje genocid“. Međutim, ta činjenica ne može biti argument protiv pravnog, sociološkog, historijskog, naučnog metodološkog pristupa izučavanju genocida danas, nakon što je instrumentalizacija ove retorike polučila masovno stradanje, u obimu kojeg citira i sam Nielsen: 104.732 života, ili 2,4 posto predratne populacije Bosne i Hercegovine, od čega 68 posto bosanskih Muslimana. Naravno da definicija genocida ne uključuje kvantitativni prag, ali ova morbidna statistika, zajedno sa ostalim historijski utvrđenim okolnostima zločina počinjenih u ratu u BiH (perfidnost izvršitelja, organizirano planiranje i djelovanje, instrumentalizirana racionalnost zločina, prateća ideologija, bezgraničan stepen brutalnosti i okrutnosti), direktan je indikator dolus specialisa.

Analizirajući dalje tekst gospodina Nielsena, nailazimo na tvrdnju da „većina bosanskih Muslimana koji su bili nelegalno zatvoreni i uhapšeni, u groznim uvjetima tokom ljeta 1992. godine su bili konačno deportirani“. Ovaj primjer treba da posluži kao dokaz da je „etničko čišćenje“ (i u svrhu istoga zatvaranje u koncentracione logore) za cilj imao postizanje vojne i političke kontrole nad teritorijom, i da takav zločin formalnopravno ne potpada pod genocid. Ono što je veoma sporno kod ovakvih tvrdnji nije teorijsko shvatanje genocida u njegovom ekstenzivnom ili restriktivnom tumačenju, već pristanak na korištenje sintagme koja je u svojoj suštini samo eufemizam za genocid, i za čije korištenje kao teorijskog ili pravnog koncepta ne postoje nikakvi naučni razlozi. Ipak, čak i ako prihvatimo da ova djela izmiču pravnoj formulaciji genocida, insistiranje na monodisciplinarnom naučnom shvatanju genocida u monolitnoj pravnoj formi zadanoj u Konvenciji ne može se shvatiti kao dobronamjerno. Historijski odmak od usvajanja Konvencije do zločina počinjenih u Bosni i

Hercegovini, te specifičnosti bosanskohercegovačkog rata legitimiziraju nastojanja da se fenomen genocida naučno rekonstruira i redefinira.

Ovim se ne dovode u pitanje presude niti se insinuija da je ICTY ponudio nekažnjivost izvršiocima zločina, a pogotovo ne da presude „negiraju ili potvrđuju genocid“, već se artikulira potreba da se naučno preispitaju postavke na kojima se temelje univerzalne civilizacijske vrijednosti, upravo radi potpunog očuvanja „duha“ ovih vrijednosti. Na kraju krajeva, ni jedan sud pa tako ni ICTY nije svrha sam sebi, niti se od bilo kojeg može očekivati apsolutna nepogriješivost. Na naučnicima je zadatak da svojim radom i nastojanjima doprinesu mogućnostima da se vrijednosni sistem što deciznije teoretski uobliči, a njegovi mehanizmi učine što praktičnijim, radi ostvarivanja ideala pravednosti. A u konkretnom slučaju, što je vrlo bitno – da se maksimizira mogućnost prevencije genocida u budućnosti. Ako se sudije moraju čvrsto držati statutarne definicije genocida i jurisprudencije međunarodnih tribunala, taj formalizam ne obavezuje druge naučnike. Stoga istinski naučno, kritičko propitivanje fenomena genocida može biti samo produktivno, ako ono rezultira efikasnijem, tačnijem i boljem definiranju ovog pojma. Ukoliko je ono manjkavo, populističko, nenaučno, opterećeno politikom ili ideologijom, kao takvog ga treba prepoznati, okvalificirati i diskreditirati. Međutim, oba rezultata zahtijevaju naučni angažman, odnosno ono što gospodin Nielsen savjetuje da se izbjegava, a to je u bosanskohercegovačkom kontekstu stavljanje dihotomije „genocid ili ne“ u fokus. Primarno pitanje je koji fokus – on svakako mora biti naučni, ali i fokus javnosti koja je zainteresirana za ovo pitanje. Odmak debate „genocid ili ne“ iz fokusa javnosti, u prilog isforsiranoj amneziji, ili kako to gospodin Nielsen naziva, radi eliminisanja „štetnog dejstva protiv političkog pomirenja“ značio bi zatvaranje očiju pred nepobitnim historijskim činjenicama. Iskreno političko i svako drugo pomirenje može biti bazirano samo na istini.

Gospodinu Nielsenu moramo dati za pravo kada kaže da je primjetna eksploatacija statusa Bošnjaka kao žrtve od strane određenih političkih i klerikalnih grupacija. Međutim, to samo po sebi ne umanjuje mogućnost da je genocid zaista počinjen. To više svjedoči o beskrupuloznosti dotičnih i činjenici da instrumentalizacija nacionalnog stradanja zadobija svoju formu u bošnjačkim političkim elitama, koje se služe istim instrumentarijem kao njihove kolege sa druge strane. Nulti stepen svijesti o ratu, kojeg spominje Nielsen, prisutan je kod tih kvazi-elita. Kod „običnih“ žrtava koje su najviše pogođene ratom i zločinima, stepen te svijesti je daleko iznad nule. U tom smislu dihotomija „maksimalni genocid – nikakav genocid“ snažno je sredstvo u rukama političara, i potpuno je jasno da je samo sredstvo, retoričko oružje. Međutim, čvor te dihotomije mora biti definitivno razriješen – ne zbog daljnjih podjela i radikalizacije među pripadnicima različitih etničkih grupa, nego upravo suprotno, zato što jedino istinsko suočavanje sa činjenicama kod pojedinaca kao i kod kolektiva može poslužiti kao kvalitetan temelj za nastavak normalnog života lišenog mržnje i konstruiranih konflikata.

Neprihvatljivo zvuči teza prema kojoj bi presude za genocid rezultirale implikacijama koje bi djelovale protiv dugotrajnog pomirenja. U kontekstu u kojem to elaborira gosp. Nielsen, kao faktor koji negativno djeluje protiv dugotrajnog pomirenja prije bi se mogle označiti nemogućnost ili izostanak volje suočavanja sa prošlošću. U trenutnoj bosanskohercegovačkoj

društvenoj klimi, ovakve tvrdnje samo ojačavaju poziciju onih koji i dalje na svojim etnički homogeniziranim teritorijima provode segregatorsku politiku aparthejda nad etničkim grupama koje su na datim teritorijima u manjini. Osim toga, slučaj Njemačke nakon Drugog svjetskog rata svjedoči o mogućnostima i dometima odlučnosti da se sa negativnostima iz prošlosti definitivno raskrsti i na institucionalnom i grassroots nivou.

Za kraj, želimo vjerovati da izlaganje gospodina Nielsena nije maliciozno, i prihvatiti da se njegova shvatanja mogu kositi sa shvatanjima drugih naučnika koji se bave fenomenom genocida u Bosni i Hercegovini. Ne isključujemo ni mogućnost pogrešne interpretacije njegovih stavova. Svakako da želimo ostvariti pluralizam mišljenja kao jednu od najvećih vrijednosti našeg društva. U tom smjeru, potrebno je ohrabriti diskusiju o genocidu u BiH, čak i izvan zatvorenih naučnih krugova, ali svakako zasnovanu na postulatima koji isključuju politizaciju. Govoriti o genocidu u BiH ne mora značiti svrstavanje na suprotstavljene polove dihotomije „genocid ili ne“, međutim ta diskusija je itekako potrebna. Krajnji cilj teoretskog i praktičnog preispitivanja fenomena genocida treba da bude istinska afirmacija sveobuhvatnog značenja one dvije simbolične, često citirane riječi, koje su u Bosni i Hercegovini na izmaku nesretnog 20. stoljeća tako tragično zakazale: Nikad više.